

városokról és palotákról, kincsekről és harangokról, mit mesélnek a vándorlápok eredetéről: ezek volnának elsősorban azok a kérdések, amelyekre a magyar folklóre érdeklődéssel kérné vízmenti olvasóinak kutatásait. Aztán: hogyan akarják biztosítani az eredményes halászatot (pl. bizonyos napon folyóveréssel, harangkötélnak a hálóba fűzésével, stb.), milyen szerepük van a halaknak időjósításukban, csillag-babonáik, miket jósolnak a halak s bizonyos fajta halak bőségéből, milyen betegségek ellen jó a hál és hogyan elkészítve, mely napokon nem szabad halászni és miért, az efélék volnának másodsorban kutatandók. Milyen szokások közt folyik le a halászati jog bérbeadása, milyen ünnepélyt, lakomát tartanak ilyenkor? Péter-Pál napi s más alkalmi ünnepségek, lakozásuk, a „hal-koszorú“ készítése és meghordozása, a vivők mondókái. A hasítótanyák élete, játékaik, dalaik, találókérdéseik, Krisztus- és Péter-legendáik, meséik, mondáik, szólásaik és káromkodásaik. Ezek azok a kérdések, amelyekre lapunk olvasóinak feleletét kérnők.

⁵² Calendarium oeconomicum perpetuum, Kassa, 1720:5. — ⁵³ Uo. — ⁵⁴ Uo. — ⁵⁵ Göcsej, Ethn. 6:326. — ⁵⁶ Szeged, Ethn. 21:83. — ⁵⁷ Herman 453. — ⁵⁸ Göcsej, Ethn. 6:326. Gönczi 238. — ⁵⁹ Uo. — ⁶⁰ Bezdán, Ethn. 10:308. — ⁶¹ Csallóköz, Magyarország, 1928. aug. 3. — ⁶² Bács vm. mon. 340. — ⁶³ MNy. 10:380. — ⁶⁴ Ethn. 21:152. — ⁶⁵ Beythe: FivK. 128. — ⁶⁶ 1650-ből, Nyr. 34:510. — ⁶⁷ Gömör m., Ethn. 7:287. — ⁶⁸ Apáczai Csere: Enc. 219. — ⁶⁹ Kalotaszeg, Ethn. 3:54. — ⁷⁰ Bács m., Ethn. 7:179. — ⁷¹ Alsóbaranya, Ethn. 37:179. — ⁷² Herman 454. — ⁷³ Nagy: Magyarország képekben 2:245. Herman 503. — ⁷⁴ Saiát feljegyzésem. — ⁷⁵ Herman 478., 483. — ⁷⁶ Uo. 420., 430., 451., 452., 508. — ⁷⁷ Uo. 430. — ⁷⁸ Uo. 452. — ⁷⁹ Pesti Hirlap 1931. máj. 19. sz. 11. l. — ⁸⁰ Ipolyi 1:287. — ⁸¹ Nyr. 31:108. — ⁸² Uj Nemzedék 1930. júl. 2.

Szendrey Zsigmond.

TÁRSADALOMRAJZ.

A makói tanyarendszer. (III.)

V.

Az értékelő vizsgálódás nemcsak azért fontos, mert ezzel lesz teljes a kép, amit a tanyáról alkothatunk s ezzel nyernek súlyt az egyes jelenségek, hanem azért is, mert tanyapolitika csak kellően megalapozott értéktanra építhető.

Ha gazdasági jelenségnek fogjuk fel a tanyát, az értékelés első szempontjaként a gazdasági kínálkozik. Ez is azonban kétfelé válik: egyrészt termelésről, másrészt fogyasztásról lehet szó. A termelés és fogyasztás feltételezvé egymást, ha csak a termelést tartjuk is gazdaságilag lényegesnek, feltételét, a fogyasztást is vizsgálni kell.

Mivel általában az összes tanyákat farmoknak képzelik és kivált ha értékelik, csak ezt tartják szem előtt, a farmokat vizsgáljuk először. A termelés szempontjából az itt a kérdés: a farmrendszer jobb-e más termelési rendszereknél, nevezetesen a falu- és tanyarendszerénél. Első pillanatra úgy tetszik, hogy jobb, hiszen a termelés helyén lakik állandóan a termelő, tehát több időt és munkát szentelhet mesterségének, megtakarítván rengeteg utazást, szállítást. Ez igaz és valóban jobb lenne a farmrendszer — tisztán csak a termelés szempontjából — ha egyenlő képességű és tudású emberek állnának munkába itt és a falu- vagy tanyarendszerű termelésnél. Csakhogy éppen ez az egyenlő feltétel hiányzik. Eredményes termelésre csak okszerű eljárások vezetnek, ezek az eljárások pedig bizonyos fokú természettudományi műveltséget feltételeznek. Viszont olyan fokú természettudományi műveltség, amely az okszerű növénytermesztéshez és állattenyésztéshez megkívántatik, feltételezi az értelemnek másirányú kiművelését is. Ezt megadni csak iskola képes. A farmon pedig az iskolázás olyan kérdés, hogy ha körülbelül úgy akarnánk megoldani, mint faluban vagy városban van (külön osztályok, egy kilométernél messzebről ne járjon a gyerek) akkor többbe kerülne, mint összes más nevelést és tudományt szolgáló intézményeink együttvéve. Ez csak az iskola. Az iskolántúli holtig való tanulás pedig csak intenzív társas érintkezés által tartható fenn: ez pedig a farmlakó számára ünnepi csemege. Itt a termelés maximumát tartottuk szem előtt és arra az eredményre jutottunk, hogy ezt a farmrendszer mellett kevésbé lehet elérni, mint falu- vagy tanyarendszerénél. Relative is úgy áll a helyzet, hogy a tanya- és falurendszeri termelés eredményesebb, mint a farmrendszerű, noha ennek bizonyos kézzelfogható könnyebbségei vannak. Makón ha valakinek rendetlen és ősdi termelési módszerét akarják jellemezni, azt mondják, hogy ez amolyan „tanyai gazdálkodás”. És ezzel a holtig tanyán lakó pusztai „farmerekre” céloznak.

A gazdasági értékelés másik oldala a fogyasztás szempontjából való mérlegelés. Ha értékesnek tartjuk a termelés fokozását, értékesnek kell elismernünk a fogyasztás mennyiségi és minőségi emelést is. Erről az oldalról még inkább alól marad a farm. Egyrészt a farmlakó absolute kevesebbet fogyaszt, mint a falusi vagy városbeli, másfelől szükségletének egyrészt a csereforgalom kizárásával elégíti ki és ezzel elrugja magától a munkamegosztás előnyeit, amelyek pe-

dig lehetővé tették kulturánk kifejlődését. A paraszt általában keveset fogyaszt és általában kevéssé kapcsolódik bele a forgalomba, de ez a farmlakónál még fokozódik. Ez áll mennyiségileg és minőségileg egyaránt. Kevesebb és rosszabb ruhát használ, egész nyáron mezítláb és alsóban jár, kevesebb bútort tart stb, bizonyos javakat pedig egyáltalában nem használ. Az apróbb használati és termelési javakat saját maga kénytelen előállítani, természetesen tökéletlenül. Ezek mind a farm-állapot járuléka.

Ime tisztán gazdasági szempontból is elmarad a farm a tanyától és falutól. De akár elmarad, akár nem, felmerül a kérdés, hogy a gazdasági értékelés lehet-e végső egy termelési rendszer felett, amely egyuttal települési rendszer is, tehát a termelő emberek összes életviszonyaiban érdekelve van. Tehát lehet-e gazdasági szempontból felebezhetetlen értékítéletet mondani a tanya vagy farm felett? Ha igen, akkor úgy kellene berendeznünk a világot, hogy a gyermekeket 20 esztendőskorukra kiképeznők jó földművelővé, vagy jó bányásszá és kitelepítőnek holtig a termelő helyére. A földművelőt a pusztára, a bányászt a bányába, hogy termeljen amennyit csak tud.

A gazdasági értékek közvetett értékek, előttük vagy felettük abszolút értékek állanak és ezek ítélete a végső. A végső értékek szempontjából való megítélés, ha a kulturát közvetlen értékek rendszerének tekintjük, kulturális értékelésnek is nevezethetjük. Ebből a szempontból aztán végérvényesen alul marad a farm. Kulturélet csak iskolák mellett képzelhető el; hogy ez milyen nehézségekkel jár, azt már láttuk. Nemkülönben az állandó társas érintkezés szintén feltétele az emberi életnek, ez pedig a farmlakónak ismét hiányzik. Tényleg: akinek van annyi jövedelme, hogy abból kultuember módjára megélhet, az nem él a farmon, még ha földművelő is. A paraszt itt is általában alárendelt és szereptelen más osztályokkal szemben, még a megfelelő proletár és kispolgári rétegek mellett is lemarad, de fokozott ez a farmlakóknál. A kulturális alulmaradás különben híven tükröződik mind a termelés, mind a fogyasztás viszonyában.

Ez az értékítélet azonban csak akkor áll, ha a kulturát normative kiterjesszük minden emberre és az abszolút értékek mértékét alkalmazzuk osztályra való tekintet nélkül minden emberre, mert az az értékelés, hogy bizonyos embereknek csak annyira van szüksége, amennyi ép elég élete fenntartásához és munkája végzéséhez, a farmrendszert csak glorifikálhatja.

Ez a szempont azonban annyira nem komoly, hogy akik vallják, nyíltan és világosan sohasem hangoztatják.

Két okát adtam annak, hogy a farm alatta marad a tanya és falurendszernek: az iskolázás lehetetlensége és a társas elszigeteltség. Szinte ajánlja magát az ellenvetés: ezeken a közlekedés megjavításával segíteni lehetne. Hogy azonban olyanná fejlesztesse a közlekedési eszközök és utak, hogy zavartalan és könnyű közlekedést biztosítsanak, annak első sorban is gazdasági tekintetek állják útját. Egyszerűen nem éri meg — most csak gazdasági értékeket állítva szembe — azt az óriási befektetést és áldozatot az utak kiépítése, amit, mint előnyt jelentene. Ha pedig kulturértékeket állítunk szembe gazdaságával, akkor úgy alakul a helyzet, hogy más úton kevesebb gazdasági érték feláldozásával több kulturérték számára nyílik érvényesülés. Más oldalról pedig akármilyen tökéletes közlekedési hálózat sem pótolhatja az együttlakást. Nem is beszélve arról, hogy a közlekedés javulása sok dologban nem változtatna semmit (vízvezeték, villany stb.).

Végeredményben tehát minden vonalon alul marad a farmrendszer. Ez azonban nem jelenti azt, hogy most már a falurendszer tökéletes. Az iskolázás nagyobb lehetősége és állandó társas érintkezés mind elősegítik a földművelői szaktudás megszerzését, másfelől pedig lehetővé teszik az általános kulturéletbe való bekapcsolódást in abstracto (látni fogjuk, hogy in concreto miért nem). Azonban termelési szempontból tisztán hátrány az a sok utazás, sok szállítás: pl. takarmánybehordás, trágyakiszállítás, naponként való hazajárás a szántóföldről, ezt azonban ellensúlyozhatja az említett körülmény, a falusi földművelő könnyebben tökéletesbítheti szaktudását, tehát eredményesebben termelhet. Tiszta tehertétel azonban az, hogy a faluban differenciálatlanul együtt van a termelési és fogyasztási üzem. E tétel a farm számláját is terheli. In concreto így fest a differenciálatlanság: télen a lakóház egyuttal csirketeleltető hely, pék-, szíjgyártó- és bognár-műhely, nyáron pedig egyuttal udvar, istálló és konyha. Az ereszalja: raktár és veranda stb.; időben pedig: a férfi egyik félórán az állatokat tisztítja, a másikban eszik, azután jószágot etet és mondjuk, bemegy a szobába olvasni. Természetesen ezt ugyanabban a ruhában. Az asszony hasonlóképp: ugyanazon ruhában, esetleg kézmosás nélkül (örökös öltözés, vetkőzés, mosakodás lehetetlen) süti a kenyeret, ajnározza a csirkét, szoptatja a gyereket, tehenet fej és maga is eszik, vagy megáll be-

szélgetni. A paraszt életét általában dominálja a termelés (ez az ő passzív hatalmi helyzetének a lényege); de a differenciálatlanság percenként és lépésenként a termelési munka nyügébe köti a többi cselekvéseit is: a gazdaságtan nyelvén szólva, a fogyasztást. Ha egy egyénről van szó, ennek minden percét betölti a termelő munka, családnál már egy-két tag felszabadul (eseléd persze még „jobb“), de itt is alig beszélhetünk egészben szabad, bármire felhasználható időről, még kevésbé helyről, amely ne lenne a termelő munka helye. Egy szóval falusi paraszt portán, mely differenciálatlan termelési és fogyasztási üzem, lehetetlen az emberi kulturélet. Ha egy művelt ember mezei termelésbe fog, vagy egy földművelő valami úton magasabb műveltségre tesz szert, első dolga, hogy a ház telkét szigorúan két részre osztja, lakóházra és termelési üzemre, vagy pedig a tanyára viszi ki a termelési üzemet, illetve hazahozza városba, faluba a háztartást. És itt kerül a tanya a falu és farm fölé.

A két tárgyalt termelési rendszer előnyeit azok hátrányai nélkül egyesíti magában a tanyarendszer, amennyiben csakugyan tanya. A korlátozásokat láttuk. Termelési és fogyasztási üzem elkülönült. Termelési üzem kinn a termőföldön, nincs felesleges szállítás, helyben terem a takarmány, helyben marad a trágya, eszközök, gépek kéznél vannak stb. Másfelől pedig a városban vagy faluban a háztartás. Iskoláztatás nem ütközik nehézségekbe, állandó társas érintkezés folytán nem kapcsolódik ki a földművelő a kultúra fejlődéséből. A termelési tevékenység független más irányú cselekvésektől, ezzel meg van feltétele a kulturéletre való felemelkedésnek.

A tanyának nevezett jelenségek azonban csak kis részben, vagy egyáltalán nem ilyenek. Az egyéni differenciálódású tanya a gazdára nézve ilyen, de ez ép azon az áron lehető, hogy eselédjeit, tanyását farmállapotba taszítja, tehát az ilyen tanya csak a gazdára nézve tanya egészen, a eselédnek farm és jelenti mindazt, amit a farm jelent megszorozva azzal, hogy eselédnek. A családi differenciálódású tanya pedig egészen senkire nézve sem tanya. A tanyán lakó aktív fiatal földművelők majdnem farmállapotban élnek azzal a különbséggel, hogy sűrűbben hazajárnak és fiaikat a városból járatják iskolába és maguknak is „otthon“ a város, mely háztartásuknak egy részét is magában foglalja. De végképen csak akkor mennek haza, ha már pályájuk nagy részét megfutották.

Százszázalékos tanyarendszer ez volna: fogyasztási üze-

mek, lakóházak benn a városban és csak lakóházak; termelési üzemek, tanya kinn a termőföldön, amelyekben állandóan senki sem lakik, hanem naponként ki-kijárnak a munkára.

Ilyen tanyarendszer azonban elképzelhetetlen individualista berendezkedés mellett. Ehhez szervezet kell. Itt aztán szerephez juthatnak a tanyaközpontok, de nem mint lakóház-, hanem mint termelési központok.

Ez értéktan. A politikának, mint a helyes eszközök tudományának feladata azon eszközök keresése, amelyek legegyszerűbben vezetnek az értékes állapothoz. Az a politika mely ilyen kiindulású, szükségképen idealista (realista politika *contra dictio in adiecto*), de nem szükségképen forradalmi. Bizonyos, hogy ebből az irányból soha nem indulnak ki forradalmi erők, de ha más irányban forradalomszerű változás történik, akkor itt is esedékes ilyen változtatás, kivált, ha a szervezetet juttatja előtérbe. A jövő politikája azonban nem lehet olyan vak, hogy mindig csupán pillanatnyilag elkerülhetetlen változtatásra hajlandó és ezzel úgy összekuszálja a dolgokat, hogy a forradalmi változást elkerülhetlenné teszi. Célkitűzése csakis az lehet, hogy radikális változtatást forradalom nélkül végezzen el.

Erdei Ferenc.

TÁRSADALMI ÉLETTAN.

Tetoválás előfordulása hazai bűnözőknél.

A tetoválás, vagyis az a szokás, hogy a bőrbe sajátos festési eljárással különféle ábrákat, jeleket rajzolnak, meglehetősen elterjedt az alacsonyabb néposztály fiai között, különösen hajósoknál, katonáknál, de legérdekesebb példáit a bűnözők sorában látjuk, akiknél a tetoválás szinte az egyéniséghez tartozik. *Lombroso, Marzo, Perrier* vizsgálatai szerint a bűnözők 23-68 %-a tetoválja magát; egy szovjet javító intézet 136 fiatalkorú bűnözője közül 56% (*Solowjewa*), egy másik felvétel szerint 1397 olasz elítélt közül 13-4% volt tetoválva (*Ottolenghi*).

Ez év folyamán a szegedi Anatómiai Intézet (igazgató: *dr. Kiss Ferenc* egyet. ny. r. tanár) anthropologiai osztálya bűnügyi embertani vizsgálatokat kezdeményezett a Csillagbörtön elítéltein s ezen alkalommal lehetővé vált számomra